

СЕКЦІЯ № 9 ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Гуртієва Людмила Миколаївна

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Клещенко Анжеліка Леонідівна

*здобувач вищої освіти факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У РОЗУМНІ СТРОКИ

Проведення досудового розслідування у розумні строки є одним із положень принципу розумних строків кримінального провадження та права на справедливий суд. Так, у ч. 5 ст. 28 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1] зазначено, що «кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито». Вказані положення цілком відповідають міжнародним стандартам здійснення кримінального судочинства, які закріплено у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 28 КПК України розумними є ті строки, що об'єктивно необхідні для проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Крім того, в ч. 3 ст. 28 КПК України надано перелік критеріїв, за якими визначається «розумність» строку.

Такими критеріями є: складність кримінального провадження, поведінка учасників кримінального провадження та спосіб здійснення компетентними суб'єктами своїх повноважень. У п. 3 ч. 3 ст. 28 КПК до таких суб'єктів законодавець відносить слідчого, прокурора і суд. Проте, вказаний перелік, з нашої точки зору, є неповним, доцільно було б зазначити, зокрема: слідчого суддю, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання.

Що стосується суб'єктів, на яких покладено обов'язок забезпечувати проведення досудового розслідування у розумні строки, то за ч. 2 ст. 28 КПК України ними є прокурор та слідчий суддя. Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а його повноваження у загальному вигляді закріплено у ст. 36 КПК України.

При аналізі повноважень прокурора, пов'язаних із контролем додержання розумних строків слідчим, деякі вчені (О.О. Торбас та ін.) пропонують виходити з того, звідки прокурору стало відомо про порушення цього принципу слідчим. Так, автор розділяє джерела з'ясування таких обставин на зовнішні та особисті. Зовнішньою є така інформація, що надійшла прокуророві із відповідними скаргами та клопотаннями від учасників кримінального провадження, в якому він виступає процесуальним керівником. Отримавши клопотання учасника, наприклад, про проведення процесуальної дії у певний строк, прокурор повинен перевірити вказані відомості та з'ясувати всі обставини, на які посилається учасник в обґрунтування своїх вимог, а також, за необхідності застосувати певні засоби прокурорського реагування [3, с. 117–118]. Відносно особистого з'ясування обставин (факту) порушення принципу розумних строків, варто зазначити, що в такому разі прокурор сам, без отримання відповідних скарг та клопотань учасників досудового розслідування, контролює хід досудового провадження, надає вказівки щодо строків проведення процесуальних дій та встановлює граничні часові межі для прийняття процесуальних рішень.

За своєю сутністю, порушення розумності строків досудового провадження є кримінальним процесуальним порушенням, а прокурор повинен запобігати, виявляти та усувати такі порушення шляхом реалізації своїх повноважень. Як зазначається в юридичній літературі (О. Єні [4, с. 87], В.Д. Чабанюка [5, с. 53] та ін.), до таких повноважень слід віднести, зокрема: встановлення строку проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій або інших процесуальних дій (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК); скасування незаконного рішення (постанови) слідчого або дізнавача; вжиття необхідних заходів щодо відновлення прав фізичних та/або юридичних осіб (наприклад, шляхом повернення тимчасово вилученого майна особі, що своєчасно не було повернуто слідчим); ініціювання питання про притягнення до відповідальності осіб, з вини яких було порушено принцип розумних строків досудового розслідування, насамперед, йдеться про дисциплінарну відповідальність, проте, якщо прокурором під час здійснення перевірки буде виявлено ознаки вчинення кримінального правопорушення слідчим, дізнавачем, керівником органу досудового розслідування, то прокурор в такому випадку діє в порядку КПК України та за відповідні кримінальні правопорушення наставатиме кримінальна відповідальність (наприклад, слідчий навмисно «затягує» строк досудового розслідування, тому що він має в цьому матеріальну зацікавленість, яка полягає в отриманні неправомірної вигоди) [5, с. 53] та інші.

У п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України закріплено таке повноваження прокурора, як ініціювання перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування. Разом з тим, з нашої точки зору, позиція законодавця в цьому питанні дещо суперечлива. *По-перше*, з огляду на те, що прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, чому він повинен ініціювати питання про відвід слідчого перед керівником органом досудового розслідування, чому сам не має таких повноважень? *По-друге*, чому питання

про відвід слідчого має вирішувати керівник органу досудового розслідування, якщо за ч. 2 ст. 81 КПК України «усі інші відводи під час досудового розслідування розглядає слідчий суддя <...>».

В аспекті порівняльно-правового аналізу реформування кримінального процесуального законодавства звернемо увагу, що до прийняття Закону України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14.10.2014 р. [6], з метою збирання та перевірки доказів прокурор (та слідчий) мали повноваження призначати ревізію та перевірки (п. 6 ч. 2 ст. 36 КПК, ч. 4 ст. 40 КПК). У зв'язку з прийняттям вказаного Закону повноважень у прокурора (та слідчого) щодо самостійного призначення ревізії та перевірки вже немає, що, з нашої точки зору, негативно впливає на ефективність досудового розслідування.

Важливе значення в забезпеченні проведення досудового розслідування в розумні строки має також власна «дисциплінованість» прокурора, своєчасність прийняття рішень та здійснення процесуальних дій, які належать до його компетенції. Наприклад, під час закінчення досудового розслідування однією з таких дій є своєчасне направлення прокурором обвинувального акту до суду. Як вже зверталась увага, складовою змісту принципу розумних строків кримінального провадження (в тому числі досудового розслідування) та права на справедливий суд є правило, за яким «особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження» (ч. 1 ст. 283 КПК, ч. 5 ст. 28 КПК). Однією з форм закінчення досудового розслідування є звернення до суду з обвинувальним актом (п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК). В межах строку досудового розслідування обвинувальний акт має бути не лише складено, затверджено та вручено, а й безпосередньо направлено на адресу суду.

На жаль, трапляються випадки, коли обвинувальний акт складено в межах строків досудового розслідування, але прокурор направляє його після їх спливу. Таке порушення тягне за собою закриття кримінального провадження. На це неодноразово звертав увагу Верховний Суд. Зокрема, Верховний Суд колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримі-

нального суду 29 листопада 2021 року розглянув справу № 405/3805/20 (провадження № 51-3755км21) та зазначив, що саме звернення до суду з обвинувальним актом, а не лише складання цього акта, затвердження чи вручення стороні захисту, повинно бути вчинено в рамках строку досудового розслідування [7]. Вказана позиція була викладена в інших рішеннях Верховного Суду [8] з окремими уточненнями: «направлення прокурором обвинувального акта після закінчення досудового розслідування до суду поза межами строків досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, які не є тяжкими чи особливо тяжкими проти життя та здоров'я, виключає набуття особою процесуального статусу обвинуваченого (підсудного), а отже, унеможливорює розгляд у суді кримінального провадження по суті та спричинює закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України»[8].

Отже, діяльність прокурора щодо забезпечення проведення досудового розслідування у розумні строки сприяє дотриманню як належної правової процедури досудового розслідування (та кримінального провадження в цілому), так й прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, в тому числі права на справедливий судовий розгляд.

Джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.12.2021).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 06.12.2021).
3. Торбас О.О. Роль прокурора в процесі дотримання розумних строків досудового розслідування. *Знання європейського права*. 2020. № 1. С. 117–121. URL: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.61>
4. Єні О. Діяльність прокурора щодо забезпечення розумних строків кримінального провадження. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (46). С. 85–90.
5. Чабанюк В.Д. Діяльність прокурора щодо усунення кримінально-процесуальних порушень. *Науковий вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 51–60.

6. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2–3. ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

7. Постанова ККС ВС від 29 листопада 2021 р. у справі № 405/3805/20 (провадження № 51-3755км21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101634631>

8. Постанова ККС ВС від 15 вересня 2021 р. у справі № 711/3111/19 (провадження № 51-2890км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99687323>

Підгородинська Анастасія Вікторівна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**ДО ПИТАННЯ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ
В МЕЖАХ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Глобалізація процесів сучасного світу, поліваріантність відносин у різних сферах суспільного життя, транснаціоналізація злочинності та інші чинники зумовлюють необхідність об'єднання зусиль держав з боку спеціально уповноважених на це органів для вирішення загальнозначимих для світового співтовариства завдань, пов'язаних із необхідністю своєчасного виявлення, ефективного розслідування, розгляду, припинення кримінальних правопорушень, і звичайно ж, притягнення винних осіб до відповідальності.

Співробітництво як принцип визначено в Декларації про принципи міжнародного права, сумлінне дотримання якого має важливе і пріоритетне значення для підтримки міжнародного миру та безпеки і досягнення інших цілей ООН.

Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні відбувається за різними процесуальними напрямками та у різних формах, найпоширенішою із яких є міжнародна правова допомога.

Дослідження питання про класифікацію процесуальних дій, які можуть здійснені в межах міжнародної правової допомоги